

WĘZŁOWE PROBLEMY DEMOGRAFICZNE NADODRZA 1945—2000

Badania demograficzne mają szczególne znaczenie dla gospodarki Nadodrza ze względu na: procesy intensywnego uprzemysłowienia wielu okręgów i ośrodków przemysłowych. W latach 1950—1980 wyludnianie się obszarów przygranicznych, masowe dojazdy do pracy, zarysowujące się braki kadr wykwalifikowanych, powstające deformacje w strukturze demograficznej obszarów Nadodrza, masowe migracje młodzieży z wielu gmin rolniczych, niską gęstość zaludnienia środkowej i dolnej Odry oraz przeludnienie woj. katowickiego, powstające dysproporcje między podażą i popytem na zasoby pracy w układach przestrzennych, występujące dysproporcje w rozwoju sieci osadniczej, niedostosowanie szkolnictwa zawodowego do potrzeb gospodarki, powstające niedobory pracy w rolnictwie, niedoludnienie niektórych obszarów strefy Odry, falowanie wyżów i niżów demograficznych, zarysowujące się zmiany w ruchu naturalnym ludności, proces starzenia się oraz powstające bezrobocie.

Duże znaczenie mają badania demograficzne Nadodrza dla potrzeb polityki społecznej i przestrzennego zagospodarowania.

W wyniku przeprowadzonych badań ustalono, iż do szczególnie istotnych dla rozwoju Nadodrza zjawisk należą:

1. proces wyludnienia się obszarów przygranicznych,
2. nadmierne ruchy migracyjne ze wsi do miast, z rolnictwa do zawodów pozarolniczych,
3. ujemne ruchy migracyjne z badanych obszarów Nadodrza,
4. braki zasobów pracy w rolnictwie,
5. falowanie wyżów i niżów demograficznych do 2000 roku,
6. braki kadr kwalifikowanych, szczególnie w rolnictwie,
7. wadliwa struktura zatrudnienia,
8. nienadążanie „inwestycji demograficznych” za zmianami w rozmieszczeniu ludności i zmianami struktur demograficznych.

Przewodnią myślą badań demograficznych były następujące tezy:

1. Głównym czynnikiem rozwoju Nadodrza jest czynnik ludzki — młodość demograficzna ludności, jej kwalifikacje, dynamika przyrostu ludności, procesy migracyjne.

2. Aktualnie istnieją istotne dysproporcje w zagospodarowaniu Odry po stronie Polski i Niemiec. Konieczność wyrównania tych dysproporcji jest sprawą pilną.

3. Nadodrże ma aktualnie ogromny potencjał środków trwałych. Istniejąca infrastruktura gospodarcza w powiązaniu z wysoko kwalifikowaną kadrą stanowi istotny czynnik dalszego rozwoju Nadodrza.

4. Nadodrże ma określone zasoby naturalne (węgiel, miedź, margiel, woda), co stanowi główny czynnik rozmieszczenia ludności i zasobów pracy.

5. Problemy rozwoju rolnictwa i przemysłu rolno-spożywczego ze względu na walory ziemi oraz istniejące rynki zbytu zaliczyć należy do czołowych problemów polityki gospodarczej tego obszaru.

6. Problem optymalnego wykorzystania terenów leśnych i rekreacyjnych tego obszaru (Zielonogórskie, Gorzowskie) jak również ochrona środowiska wymaga szczególnych badań i ogólnej koncepcji rozwoju całego Nadodrza z uwzględnieniem czynnika demograficznego.

7. Obszar Nadodrza rysuje się w perspektywie jako region aktywnej współpracy międzynarodowej tak w zakresie spraw gospodarczych, jak i współpracy w zakresie zasobów pracy i stosunków międzyludzkich. Cała gospodarka tego obszaru jak i życie społeczne (ludność) trzeba aktywnie przygotować do tych nowych funkcji Nadodrza, powstających w wyniku kształtującego się krajowego i międzynarodowego podziału pracy.

Przedstawiony w tym opracowaniu zarys zmian w sytuacji demograficznej województw nadodrzańskich (głównie w latach 1945—2000) został opracowany z myślą ukazania procesu zasiedlenia i odbudowy biologicznej oraz zatrudnienia i rozwoju demograficznego do 2000 r. ludności województw opolskiego, wałbrzyskiego, wrocławskiego, jeleniogórskiego, legnickiego, leszczyńskiego, zielonogórskiego, gorzowskiego i szczecińskiego, a więc na obszarach o różnym stopniu uprzemysłowienia, o różnej strukturze agrarnej i różnym pochodzeniu terytorialnym ludności. Badaniami objęto wszystkie gminy i miasta badanych województw (249 miast oraz 345 gmin).

Struktury demograficzne

Struktury demograficzne ludności Nadodrza są silnie zróżnicowane przestrzennie i charakteryzują się poważnymi deformacjami na niektórych obszarach wiejskich i przygranicznych (zobacz mapy od 1 do 6).

Porównując zmiany, jakie zaszły w strukturze demograficznej ludności badanego obszaru w latach 1945—1970 oraz 1971—1985 stwierdzić należy, iż w badanym regionie wystąpiły duże różnice w sytuacji demograficznej w czasie i przestrzeni. Struktura demograficzna ludności wszystkich badanych województw charakteryzuje się znacznymi odchyleniami od stanu normalnego. Jest to skutek ostatniej wojny światowej, procesów migracyjnych, rekompensaty demograficznej lat powojennych, zaś od lat sześćdziesiątych efektem spadku przyrostu naturalnego. W rezultacie mamy na badanym obszarze specyficzną strukturę demograficzną ludności cechującą się „falowaniem wyżów i niżów demograficznych” wykazującą przy tym duże różnice pomiędzy strukturą demograficzną

ludności miast i ośrodków przemysłowych, a strukturą obszarów wiejskich. Konsekwencje tego stanu odgrywają i będą odgrywać istotną rolę w polityce społecznej i gospodarczej województw nadodrzańskich do 2000 roku.

Struktury zatrudnienia, aktywność zawodowa i wykorzystanie zasobów pracy

Istniejąca struktura zatrudnienia ludności jest wadliwa i charakteryzuje się licznymi dysproporcjami przestrzennymi, nie zapewnia też racjonalnego wykorzystania zasobów pracy. Natomiast stopień aktywności zawodowej ludności jest bardzo wysoki wśród mężczyzn, a wśród kobiet przekroczył racjonalne granice z punktu widzenia polityki społecznej. Można też postawić tezę o pełnym wykorzystaniu zasobów pracy wśród ludności rolniczej. Aktywność zawodowa ludności stanowiła główny czynnik rozwoju gospodarki Nadodrza.

Przyrost zatrudnienia był podstawowym czynnikiem wzrostu ekonomicznego Nadodrza w latach 1945—1985. Dynamika przyrostu zatrudnienia była wyższą od dynamiki przyrostu zasobów pracy. Systematycznie wzrastała aktywizacja zawodowa ludności szczególnie kobiet. Miasta i ośrodki przemysłowe Nadodrza były głównym czynnikiem kształtującym typy struktur zawodowych ludności w układach przestrzennych i swoim zapleczu wiejskim. Istniejąca struktura zawodowa ludności Nadodrza charakteryzuje się licznymi dysproporcjami w zatrudnieniu według działów gospodarki narodowej, sfer i stref w gospodarce. Sytuacja na rynku pracy jest napięta. Występują z jednej strony braki, z drugiej nadwyżki zasobów pracy. Dysproporcje te występują według cech ilościowych i jakościowych. Szczególny niedobór pracy występuje w szeroko pojętych usługach. Zatrudnienie bezpośrednio związane z rzeką Odrą (około 7 tys. osób) nie zapewnia racjonalnego wykorzystania walorów Odry. Narastały też dysproporcje między miejscem pracy a miejscem zamieszkania ludności aktywnej zawodowo.

Przeprowadzone badania pozwalają postawić tezę o minimalnym zatrudnieniu ludności rolniczej w gospodarstwach chłopskich oraz stwierdzić, że dalszy odpływ ludności z rolnictwa musi odbić się niekorzystnie na produkcji rolnej. Natomiast proces aktywizacji zawodowej i wykorzystanie zasobów pracy w Nadodrze był procesem ciągłym i zróżnicowanym przestrzennie. Badania wskazują na poważny wzrost zatrudnienia kobiet poza rolnictwem. Systematycznie zwiększa się udział procentowy kobiet w ogólnej strukturze zatrudnienia. Następuje feminizacja licznych grup zawodowych oraz pracowników umysłowych oraz stały wzrost liczby kobiet z kwalifikacjami zawodowymi. Stopień aktywizacji zawodowej kobiet w wieku 18—34 lat wynoszący 75% wskazuje iż zostały przekroczone racjonalne granice aktywności zawodowej kobiet w tej grupie wieku z punktu widzenia społecznego (macierzyństwo i rodzina).

W latach 1950—1985 obserwowaliśmy na rynku pracy:

1. wysoki popyt na zasoby pracy,
2. wzrost aktywności zawodowej ludności,

3. utrzymywanie się, a nawet wzrost dysproporcji pomiędzy liczbą zatrudnionych w sektorze II i III (wysoki udział przemysłu, niski — usług),

4. systematyczny wzrost liczby i udział zatrudnionych kobiet w ogóle zatrudnionych,

5. bezwzględny spadek zatrudnienia w rolnictwie,

6. starzenie się i feminizacja ludności rolniczej,

7. wzrost warstwy chłopsko-robotniczej,

8. wzrost poziomu wykształcenia i przygotowania zawodowego młodzieży do pracy.

Ludność pozarolnicza w gminach Nadodrza (w %)*

Treść	Liczba gmin
poniżej 30	13
31—40	48
41—50	68
51—60	74
61—70	43
71 i więcej	45

Wysoki popyt na zasoby pracy w latach 1950—1985 zapewnił mieszkańcom pełne zatrudnienie.

*Ludność utrzymująca się głównie ze źródeł nierolniczych
w woj. nadodrzańskich w l. 1950—1978 (w %)*

Województwo	L a t a		
	1950	1970	1978
Opolskie	57,5	72,7	78,6
Wrocławskie	66,9	80,4	84,8
Wałbrzyskie	75,4	85,1	87,9
Jeleniogórskie	62,5	83,8	87,9
Legnickie	44,7	70,3	79,6
Zielonogórskie	55,3	74,8	81,1
Leszczyńskie	48,0	58,6	64,0
Gorzowskie	48,0	67,3	74,1
Szczecińskie	62,8	76,7	80,3

ŹRÓDŁO: Spisy powszechne z lat 1950, 1970, 1978. Stan w dniu spisu.

Równocześnie na obszarze Nadodrza wystąpiły korzystne tendencje w zakresie zmian poziomu i struktury wykształcenia ludności. Dynamika tych zmian oraz rozmieszczenie ludności o wyższym poziomie wykształcenia nie w pełni odpowiada jednak potrzebom. Niskie wykształcenie ludności rolniczej jest barierą rozwojową tego sektora.

Migracje

Migracje były głównym czynnikiem wpływającym na kształtowanie zmian w strukturach demograficznych i zawodowych ludności Nadodrza w układach przestrzennych. Odegrały pozytywną rolę w procesach uprzemysłowienia Nadodrza w latach 1945—1970. Nadmierne migracje ze wsi po 1970 roku wpłynęły niekorzystnie na ukształtowanie struktury demograficznej ludności wsi i rolnictwa oraz obszarów przygranicznych. Wystąpił proces defeminizacji i wyludnienia się wsi.

Przeprowadzone badania nad migracjami ludności zostały skoncentrowane na ustaleniu bilansu migracji ludności Nadodrza, wielkości migracji ze wsi do miast oraz ukazaniu wpływu migracji na procesy demograficzne. Badania pozwoliły na sformułowanie postulatu konieczności prowadzenia polityki powstrzymywania dalszego odpływu ludności ze wsi powyżej wielkości przyrostu naturalnego oraz doludnienie obszarów przygranicznych. Dalsza intensywna migracja ze wsi zagraża bowiem normalnemu rozwojowi demograficznemu wsi i rolnictwa. Przyczynia się do dezintegracji badanych społeczności. Tak sformułowany wniosek z badań ma istotne znaczenie dla programów przestrzennego zagospodarowania Nadodrza. Ustalenie bilansu migracji ludności Nadodrza w latach 1950—1985 jest bardzo trudne.

Na podstawie materiałów spisów powszechnych ustalono dla wszystkich gmin Nadodrza zmiany w zaludnieniu gmin. Badania te pozwoliły stwierdzić, że migracje ze wsi do miast były wyższe od przyrostu naturalnego ludności gmin, a jedynie w 10 gminach na 349 zbadanych nastąpił przyrost ludności.

Analiza procesów migracyjnych w latach 1946—1985 na obszarach przygranicznych pozwala na wydzielenie 5 okresów o zróżnicowanych procesach migracyjnych:

- Lata 1945—1950 — okres masowych ruchów migracyjnych związany z zasiedlaniem badanych obszarów. Był to okres gwałtownych i niepowtarzalnych przemieszczeń ludności i ukształtowania się nowej specyficznej struktury demograficznej.
- Lata 1951—1960 — to głównie okres odbudowy biologicznej poważnych zmian w strukturze demograficznej i umiarkowanych migracji ze wsi do miast.
- Lata 1961—1970 — charakteryzowały się wzmożonymi ruchami migracyjnymi ze wsi do miast oraz spadkiem przyrostu naturalnego. W latach tych zaznaczył się problem odpływu ludności z gmin przygranicznych, szczególnie z województw wałbrzyskiego i jeleniogórskiego. Wieś odczuwa deficyt zasobów pracy.
- Lata 1971—1980 — to okres gwałtownych migracji ze wsi do miast i ośrodków przemysłowych oraz wyludniania się licznych gmin. Obserwujemy wyraźnie proces defeminizacji wsi oraz proces deformacji demograficznych. Obszary przygraniczne stają się mało aktywne demograficznie i gospodarczo. Zostały przekroczone granice racjonalnego wykorzystania zasobów pracy i aktywności zawodowej kobiet.

Lata 1981—1990 — przyniosły wyraźne zahamowanie procesów migracyjnych ze wsi do miast. Wielkość migracji ze wsi do miast ukształtowała się poniżej przyrostu naturalnego.

Obszary przygraniczne charakteryzowały się w latach 1946—1990 dużym zróżnicowaniem przestrzennym (miasta-gminy) w procesach migracyjnych. Ogólny bilans ludności wskazuje, że badany obszar charakteryzował się ujemnym saldem migracji. Wzrastały poważnie migracje zagraniczne, głównie do RFN.

Urbanizacja, współczesne zmiany zatrudnienia

Proces urbanizacji miał daleko idące następstwa w dziedzinie ukształtowanej sytuacji demograficznej ludności miast i wsi poprzez wpływ na przestrzenne rozmieszczenie ludności, selektywną migrację ze wsi, dojazdy do pracy, ograniczenie dzietności i ukształtowanie charakterystycznych typów struktur demograficzno-zawodowych ludności zaplecza miast. Ośrodkami imigracji były głównie duże miasta i ośrodki przemysłowe.

Urbanizacja jest zjawiskiem wieloznacznym i wieloprzyczynowym, jednakże jej głównym wykładnikiem jest sposób rozmieszczenia ludności oraz jej cechy społeczno-zawodowe.

Analizowany umowny układ terytorialny Nadodrza liczył (1980) 65 542 km² podzielony na 249 miast i 395 gmin. Obszar ten zamieszkiwało 9,8 mln ludności przy średnim zagęszczeniu 149 osób/km² (kraj — 115). Cechą charakterystyczną Nadodrza jest nierównomierna koncentracja ludności: 21% powierzchni kraju skupia 27% ludności ogółem oraz 34% ludności miast Polski, co oznacza, że przemiany ludnościowe w miastach Nadodrza silnie wpływają na zakres zmian urbanizacyjnych w całym kraju.

*Zmiany liczby ludności na obszarze gmin
województw nadodrzańskich w l. 1978—1982*

Lp.	Treść	Gminy	
		liczba	odsetki
1.	Gminy o spadku ludności	218	62,5
2.	Gminy o dynamice przyrostu ludności w granicach przyrostu naturalnego (100—106%)	121	34,6
3.	Gminy o dynamice przyrostu ludności powyżej 106%	10	2,9
Ogółem		349	100,0%

* Łącznie z woj. katowickim, wałbrzyskim i jeleniogórskim.

Cechą charakterystyczną zmian ludnościowych na wsi był wzrost koncentracji w gminach przyodrzańskich, głównie w zasięgu oddziaływania miast pasa Odry, a także w zapleczu innych ośrodków przemysłowych. Wskazuje to na wiodącą rolę czynnika industrializacji w procesie przemian ludnościowych.

Prognoza demograficzna i prognoza podaży pracy do 2000 roku

Polityka ludnościowa powinna zapewnić co najmniej utrzymanie poziomu reprodukcji ludności Nadodrza powyżej prostej zastępowalności pokoleń, a w układach przestrzennych łagodzić istniejące deformacje demograficzne. Natomiast polityka zatrudnienia i racjonalnego wykorzystania zasobów pracy w czasie i układach przestrzennych.

Syntetyczna charakterystyka i ocena badanego problemu

Badania wskazują, że lata 1986—2000 będą charakteryzowały się znacznym przyrostem ludności Nadodrza (903,0 tys.), falowaniem wyciów i nioów demograficznych, zróżnicowanym przyrostem ludności w wieku produkcyjnym w czasie i przestrzeni oraz procesem starzenia się ludności.

Przyrost (spadek) ludności w funkcjonalnych grupach wieku w województwach nadodrzańskich w latach 1983—2000 (tys. osób)

Grupy wieku	L a t a				
	1983—1985	1986—1990	1991—1995	1996—2000	1983—2000
0—2	—19 367	—60 167	—9 921	+33 461	—55 994
3—6	+15 940	—61 360	—60 302	+8 188	—97 534
7—14	+81 745	+142 583	—61 778	—127 228	+35 322
15—18	+2 691	+112 095	+84 432	—8 089	+191 129
19—24	—85 131	—65 771	+156 288	+124 775	+130 161
18—59/64	+27 716	+73 692	+189 947	+254 547	+545 902
60/65					
i więcej	+65 015	+169 881	+156 112	+123 108	+514 116
Ogółem	+181 032	+353 873	+276 691	+272 441	+1 084 037

ZRÓDŁO: Prognoza demograficzna Głównego Urzędu Statystycznego.

W okresie lat 1983—2000 przewidywana liczba ludności województw nadodrzańskich zwiększy się w wyniku rozwoju biologicznego z 10 099,4 tys. osób do 11 183,5 tys. osób w 2000 roku. Oznacza to przyrost 1 084,0 tys. osób. W latach tych nastąpią więc istotne zmiany w ogólnej liczbie ludności i jej strukturze wieku, płci, wykształceniu, miejscu zamieszkania, źródłach utrzymania, postawach i aspiracjach. Zmiany socjodemograficzne społeczeństwa Nadodrza będą miały decydujący wpływ na zadania społeczne i gospodarcze związane z rozwojem Nadodrza. Zmiany w liczebności roczników najmłodszych (0—2 lat, 3—6 lat) będą określały zmniejszające zapotrzebowanie na różne formy opieki nad dzieckiem. Wielkość roczników w wieku szkolnym (7—18 lat) określa wzrastające potrzeby oświatowe. Od liczby ludności wkraczającej w wiek produkcyjny zależy zapotrzebowanie na nowe miejsca pracy, zależy koncepcja rozwoju techniki i struktury zatrudnienia. Wielkość przyrostu ludzi w wieku poprodukcyjnym określa potrzeby w zakresie szeroko

pojętego zabezpieczenia społecznego. Równocześnie istotne zmiany przestrzenne w rozmieszczeniu ludności są ściśle związane z polityką inwestycyjną i koncepcją rozwoju Nadodrza. Sama wielkość przyrostu ludności wpłynie na wielkość i strukturę popytu konsumpcyjnego, na wielkość potrzeb mieszkaniowych, oświatowych, zdrowotnych, na rozwój miejsc pracy i ich strukturę.

Węzłową sprawą w prognozach typu regionalnego (wojewódzkiego) jest ustalenie ruchów migracyjnych. Musimy więc posługiwać się w naszych dalszych rozważaniach wariantem prognozy typu biologicznego i typu pomigracyjnego. Dokładna znajomość w stanie i strukturze ludności i procesach migracyjnych jest niezbędna do planowania gospodarczego.

Procesy demograficzne, które będą miały miejsce w latach osiemdziesiątych charakteryzują się wieloma nowymi tendencjami ważnymi dla rozwoju Nadodrza do 2000 roku.

Po pierwsze — utrzymuje się wysoką liczbę urodzeń pomimo trudnej sytuacji gospodarczej i trudnych warunków pracy i życia licznych rodzin.

Po drugie — obserwujemy zjawisko nadumierania mężczyzn w wieku produkcyjnym.

Po trzecie — procesy migracyjne ze wsi do miast wykazują tendencję słabnącą.

Po czwarte — współczynniki dzietności na poziomie (2,255) zapewniają wysoki poziom urodzeń.

Po piąte — obserwujemy głębokie wahania w przyrostach (spadkach) ludności w poszczególnych grupach wieku. Wymagają one wzmożonego wysiłku inwestycyjnego na rzecz rozwoju infrastruktury społecznej.

Prognoza wskazuje na liczne związki pomiędzy rozwojem demograficznym Nadodrza do 2000 roku a rozwojem społeczno-gospodarczym.

- a) wzrost liczby urodzeń w latach siedemdziesiątych (echo wyżu demograficznego lat pięćdziesiątych) stworzy duży nacisk młodzieży na szkolnictwo podstawowe (+142,2 tys.) i średnie (+112,0 tys.) już w latach 1986—1990,
- b) lata 1986—1990 będą okresem najniższego przyrostu zasobów pracy brutto (+73,7 tys.),
- c) proces starzenia się ludności w okresie lat 1986—2000 przyniesie przyrost seniorów w granicach 450 tys. osób,
- d) lata 1986—1995 przyniosą też wzrost obciążeń ludności produkcyjnej pozostałą ludnością.

Lata 1986—2000 wymagają więc prowadzenia aktywnej polityki kształcenia, zatrudnienia i polityki społecznej. Wymagają też głębokich zmian w strukturze zatrudnienia tak w rolnictwie jak i pozarolniczych działach gospodarki narodowej.

Problem optymalizacji procesów demograficznych i struktur zatrudnienia do 2000 roku będzie różny dla poszczególnych rejonów demograficznych Nadodrza. W związku z tym istnieje potrzeba prowadzenia aktywnej polityki demograficznej i zatrudnienia również w układach przestrzennych w oparciu o regionalne plany zagospodarowania Nad-

odrza. Obszary objęte deformacjami demograficznymi oraz gminy o niskim rozwoju demograficznym (wyludnione) oraz obszary przygraniczne (wyludniające się) wymagają doludnienia oraz zahamowania żywiołowych ruchów migracyjnych.

WNIOSKI

1. Badania wskazują na głębokie zróżnicowanie przestrzenne procesów demograficznych badanego obszaru, mające istotne znaczenie dla rozwoju społeczno-gospodarczego i lokalizacji nowych inwestycji. Po okresie zasiedlenia, odbudowy biologicznej i pełnego zatrudnienia ludności Nadodrza, obserwujemy procesy deformacji demograficznych, spadki urodzeń i ujemnej migracji.

2. Ogólny bilans ludności wskazuje, że badany obszar Nadodrza charakteryzował się ujemnym saldem migracji. Wyludniły się obszary przygraniczne i wiejskie położone wzdłuż osi Odry.

3. Ukształtowały się obszary Nadodrza o poważnych deformacjach demograficznych. Deformacje te związane z niekorzystną strukturą wieku i płci oraz nadmiernym wyludnieniem się rejonów wiejskich wymagają aktywnej polityki ludnościowej zmierzającej do normalnego rozwoju demograficznego. Dalsze pogłębienie się deformacji może wyrazić się na rozwoju produkcji rolnej.

4. Ruchliwość migracyjna pokolenia „wyżu demograficznego” ludności wiejskiej odegrała pozytywną rolę w procesach uprzemysłowienia i urbanizacji Nadodrza. Proces starzenia się ludności wsi oraz feminizacji zatrudnienia potrafi przyciągać ludzi do ośrodków pracy, natomiast nie potrafi regulować optymalnego odpływu.

5. Optymalizacja rozmieszczenia ludności Nadodrza do 2000 r. z punktu widzenia polityki społeczno-ekonomicznej wymaga jasnej koncepcji zagospodarowania Odry i Nadodrza.

6. W wyniku przeprowadzonych badań nad aktywnością zawodową ludności i stopniem wykorzystania zasobów pracy wśród ludności zawodowo biernej rezerwy okazują się minimalne w układach przestrzennych. Są to rezerwy mało mobilne do prac pozarolniczych.

7. W wyniku przeprowadzonych badań stwierdzono wysoką mobilność migracyjną kobiet w wieku 20—24 lat w wielu gminach rolniczych. Wykształciły się liczne grupy gmin (rejonów) o nadmiernym odpływie młodych kobiet ze wsi i rolnictwa. Spowodowało to poważne zachwianie struktury płci szeregu gmin (niedobór kobiet). Proces defeminizacji związany będzie z zaburzeniami w ruchu naturalnym.

8. Przepływ ludności z rolnictwa do zawodów pozarolniczych ze wsi do miast był w latach 1970—1985 bardzo intensywny, gdyż cały statystyczny przyrost naturalny ludności wsi przeniósł się do miast. Stwierdzono niekorzystne zmiany w liczbie, proporcjach i strukturze demograficznej ludności rolniczej. Większe były migracyjne przepływy z rolnictwa do zawodów pozarolniczych niż ze wsi do miast, przez co na wsi wzrastała systematycznie ludność pozarolnicza. Obszary wiejskie zamieszkałe przez ludność pozarolniczą (chłopsko-robotniczą) charakteryzują się korzystniejszą strukturą demograficzną.

9. Sytuacja demograficzna Nadodrza wymaga, aby w najbliższych latach realizować elastyczną politykę zatrudnienia w układzie terytorialnym. Wymaga tego nierównomierny przyrost siły roboczej w poszczególnych latach, różnice w stopniu aktywności zawodowej kobiet, braki lub nadwyżki siły roboczej w rolnictwie, jak również występujące w przyroście siły roboczej dysproporcje terytorialne.

10. Szczególnie ważnym problemem społecznym i ekonomicznym stanie się w latach 1990—2000 zapewnienie równomiernego i harmonijnego rozwoju Nadodrza przez likwidację istniejących dysproporcji w strukturze zatrudnienia. Istniejąca struktura zawodowa ludności Nadodrza jest wadliwa, należy więc umiejętnie kojarzyć politykę zatrudnienia z polityką inwestycyjną w czasie i układzie terytorialnym, aby uniknąć licznych napięć i dysproporcji na rynku pracy, szczególnie na uprzemysłowionych obszarach Nadodrza.

11. Lata 1988—1990 przyniosły liczne napięcia na rynku pracy Nadodrza.

12. Istotnym problemem w racjonalnym gospodarowaniu siłą roboczą jest ustalenie migracji ze wsi do miasta i jej rozmiarów. Trzeba pamiętać, że tendencje do wzrostu ruchów migracyjnych mogą się pogłębiać. Jest to wynik postępowania procesów urbanizacyjnych, zmian w rolnictwie oraz występujących wśród młodzieży wiejskiej tendencji do przenoszenia się do miast i zawodów nierolniczych. Do podstawowych zadań polityki zatrudnienia realizowanej w Nadodrze należy zatem zachowanie właściwych proporcji między odpływem ludności ze wsi i rolnictwa, a stanem zatrudnienia w rolnictwie. Przeprowadzone badania wskazują bowiem na to, że zatrudnienie siły roboczej w rolnictwie Nadodrza przy obecnych metodach pracy w gospodarstwie chłopskim, dochodzi już obecnie do niezbędnego minimum.

13. Odrębnym problemem polityki zatrudnienia jest sprawa wykorzystania i dalszego wzrostu kadr kwalifikowanych. Wydaje się, że wadliwe zatrudnienie absolwentów szkół wyższych i średnich ma swoje źródło w braku należytej znajomości potrzeb kadrowych Nadodrza. Powstaje nawet często sytuacja stwarzająca wrażenie pozornej nadprodukcji kadr. Błąd tkwi jednak w mechanizmie zatrudnienia oraz w planowaniu kształcenia, a nie w ilości kształczonej młodzieży.

14. Planowe kierowanie procesami zatrudnienia wymaga nowego podejścia do zagadnień mobilności pracowniczej (zmiana zawodu, miejsca zamieszkania) oraz problemu przekwalifikowania się licznych grup pracowniczych. Jest to sprawa najbardziej zaniedbana.

15. Konieczna jest rozbudowa kompleksowego systemu orientacji zawodowej składającej się z poradnictwa zawodowego, poradni psychotechnicznych, poradnictwa zawodowego dla osób starszych, kobiet podejmujących zatrudnienie po okresowej przerwie itp.

16. Coraz większa rola w problematyce zatrudnienia przypadac będzie lokalnym rynkom pracy. Coraz częściej trzeba będzie odpowiadać na pytania, gdzie zatrudniać, jak zatrudniać, jak wykorzystać posiadane kadry kwalifikowane?

17. Różnice terytorialne w poziomie uprzemysłowienia i silny rozwój niektórych ośrodków przemysłowych pogłębiają dysproporcje pomiędzy miejscem zamieszkania a miejscem pracy ludności czynnej zawodowo.

Dalszy rozwój gospodarczy uprzemysłowionych obszarów Nadodrza związany będzie z koncentracją ludności i siły roboczej w rozwijających się miastach i osiedlach oraz narastaniem skupisk ludności robotniczej i chłopsko-robotniczej w zapleczu rozwijających się ośrodków przemysłowych. Należy przy tym sądzić, że specyficzny podział pracy ludności uprzemysłowionych obszarów (chłopsko-robotniczych) ma wszelkie cechy trwałości.

18. Proces aktywizacji zawodowej kobiet Nadodrza jest procesem ciągłym i progresywnym. Świadczy o tym obserwowany wzrost zatrudnienia kobiet, zwiększa się udział kobiet w ogólnej strukturze zatrudnienia, wzrasta podaż kobiecej siły roboczej na rynek pracy, następuje feminizacja licznych grup zawodowych oraz pracowników umysłowych, oraz stały wzrost liczby kobiet z kwalifikacjami zawodowymi. W grupie kobiet w wieku 18—35 lat wskaźniki aktywności zawodowej przekroczyły już racjonalne granice.

19. Gospodarka Nadodrza jest ściśle powiązana z gospodarką całego kraju, odgrywa też istotną rolę w krajowym podziale pracy. Perspektywy rozwoju Nadodrza muszą być zatem ściśle zintegrowane z koncepcją rozwoju całego kraju i uwzględniać stosunki międzynarodowe. Równocześnie Nadodrze z punktu widzenia demograficznego stanowi niewątpliwie obszar o dużych możliwościach rozwoju. Słabnący demograficznie obszar przygraniczny stanowi również ważną kwestię natury politycznej.

